

6. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΡΝΗΣ¹ (ΓΚΛΑ) ΤΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ

Αἰ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἀκρόπολιν τῆς Κωπαΐδος ἐφετιναὶ ἀνασκαφαὶ μας σκοποὺν εἶχον κυρίως μὲν τὴν ἀποκάλυψιν καὶ μελέτην τῶν οἰκοδομημάτων τῆς λεγομένης «'Αγορᾶς», συγχρόνως δὲ τὸν εὐτρεπισμὸν (βλ. πίν. 15 καὶ 16) καὶ τὴν συντήρησιν τῶν ῥειπίων τοῦ 'Ανακτόρου καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ (σχεδ. εἰκ. 1).

Εἰς τὰς ἐργασίας μας αὐτὰς πολὺτιμον βοήθον εἶχομεν τὸν ἀρχαιολόγον κ. Σωκράτην Συμεωνίδην, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκφράζομεν καὶ ἐδῶ τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μας.

Τὰ οἰκοδομήματα τῆς 'Αγορᾶς περιλαμβάνονται ἐντὸς περιβόλου* τετραγωνικοῦ περίπου σχήματος, μεγίστης πλευρᾶς 170 μ. Οὗτος ἀποτελεῖ συνέχειαν, τρόπον τινά, τοῦ περιβόλου τοῦ 'Ανακτόρου, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἔχει κοινὴν τὴν μίαν τῶν πλευρῶν του, τὴν βόρειον. Περὶ τὸ μέσον τῆς πλευρᾶς ταύτης ὑπάρχει, ὡς ἐλέχθη ἤδη², πύλη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνουν οἱ δύο χώροι.

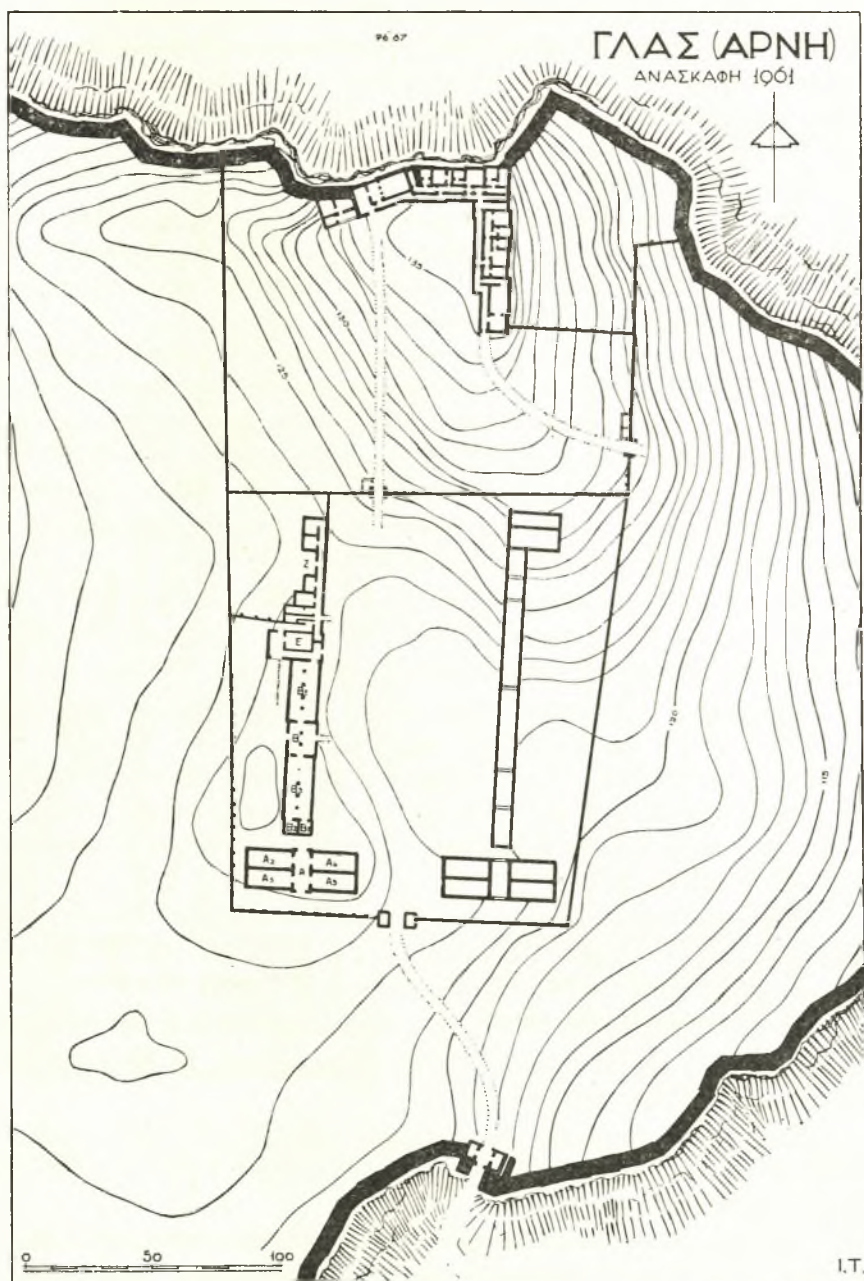
Ἐφέτος ἀπεκαλύφθη τελείως τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου, ὁλόκληρος ἡ δυτικὴ καὶ τὸ δυτικὸν ἐπίσης ἥμισυ τῆς βορείου. Τοῦ τελευταίου ἀπεκαλύψαμεν μόνον τὴν πρὸς τὴν 'Αγορὰν νοτίαν αὐτοῦ ὄψιν καὶ ὄχι καὶ τὴν πρὸς τὸ 'Ανάκτορον.

Τὸ ἐρευνηθὲν τμήμα τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου καὶ ὁλόκληρος ἡ δυτικὴ ἔχουν κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν των ὄψιν, καὶ κατ' ἀποστάσεις κυμαινομένης ἀπὸ 3.30 μ. μέχρι 4.60 μ., ἀντηρίδας, ἐνῶ τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς βορείου πλευρᾶς στερεῖται τοιούτων, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν νοτίαν αὐτοῦ ὄψιν, καὶ τοῦτο διότι αἱ ἀντηρίδες θὰ ὑπάρχουν εἰς τὴν μὴ ἀποκαλυφθεῖσαν εἰσέτι βόρειον αὐτοῦ ὄψιν, τὴν πρὸς τὸ 'Ανάκτορον. Τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως κατὰ τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς μας ὁμοίων ἀντηρίδων εἰς τὴν βόρειον ὄψιν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ τοίχου παρὰ τὴν πύλην καὶ κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τῆς αὐλῆς τοῦ 'Ανακτόρου³.

¹ Κατὰ τὰς ἐφετινὰς μας ἀνασκαφὰς ἡ πληροφορία, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωσεν ὁ ἐκ τοῦ γειτονικοῦ χωρίου Τοπόλιας γηραιότερος τῶν ἐργατῶν μας, Εὐάγγελος Καραγιάννης, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν καὶ ἄλλοτε διατυπωθεῖσαν γνώμην μας (ΠΑΕ 1955, σ. 121-123 καὶ ὑποσημ. 4) ὅτι ἡ μυκηναϊκὴ ἀκρόπολις τῆς Κωπαΐδος εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ΟΜΗΡΟΥ ἀναφερομένη πολυστάφυλος Ἄρνη, ὅπως πρῶτος δέχεται ὁ ΝΟΑΚ. Ὁ ἐν λόγῳ ἐργάτης μᾶς εἶπε ὅτι «στὰ χρόνια τοῦ παπποῦ του ὁλόκληρο τὸ ἀνατολικὸ μακρόστενο κομμάτι τοῦ Γκλᾶ ἦταν ἓνα περίφημο ἀμπέλι».

² Βλ. Ἔργον ΑΕ 1960, σ. 42-44.

³ Αὐτόθι σ. 42.

Εἰκ. 1. Γενικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα τοῦ Ἀνακτόρου καὶ τῆς λεγομένης Ἀγορᾶς.

Ὁ περίβολος τῆς Ἀγορᾶς σωζόμενος μόνον κατὰ τὴν βάσιν του, πάχους 1.10 - 1.15 μ., εἶναι ἐκτισμένος διὰ μεγάλων καὶ μικροτέρων λίθων ἀδρῶς λαξευμένων, κατὰ δὲ τὰς γωνίας δι' ὀγκολίθων. Ὅπου οἱ λίθοι εἶναι μικρότεροι, ἔγινε χρῆσις καὶ πηλοῦ ὡς συνδετικῆς ὕλης. Ἡ ἄνω τῆς λιθίνης αὐτῆς βάσεως συνέχεια τοῦ τοίχου ἦτο κατεσκευασμένη ἐξ ὠμοπλίνθων, ὡς μαρτυροῦν διασωθέντα λείψανα αὐτῶν.

Ἐντὸς τῆς Ἀγορᾶς ἡ ἔρευνα ἐξετάθη εἰς ὁλόκληρον τὸ δυτικὸν αὐτῆς τμήμα, τὸ καὶ σπουδαιότερον ἄλλωστε, ἀπὸ τοῦ ἐγκαρσίου τοίχου τοῦ χωρίζοντος αὐτὴν ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀνακτόρου μέχρι τῆς νοτίας πλευρᾶς της, ἐνῶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὑπῆρξε περιωρισμένη.

Τὰ οἰκοδομήματα τῆς δυτικῆς πτέρυγος ἀποτελοῦν κυρίως δύο συγκροτήματα. Ἐκ τούτων τὸ παρὰ τὴν νοτίαν εἴσοδον τῆς Ἀγορᾶς, ἀριστερᾷ τῇ εἰσερχομένῳ καὶ εἰς ἀπόστασιν 8 μέτρων ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου κείμενον πρῶτον συγκρότημα (Α ἐπὶ τοῦ σχεδιογραφήματος εἰκ. 2, πίν. 11α) ἀποτελεῖται ἀπὸ κεντρικὸν ὀρθογώνιον διάδρομον, μήκους 13.90 μ. καὶ πλάτους 6.10 μ., ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου ἀνοίγονται ἀνὰ δύο μακρόστενοι αἵθουσαι ἐσωτερικῶν διαστάσεων περίπου 17.70×6.35 μ.

Εἰς τὸν διάδρομον εἰσέρχεται τις διὰ δύο εἰσόδων, πλάτους 2.50 μ., διὰ μὲν τῆς μιᾶς ἀπὸ Βορρᾶ, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ἀπὸ Νότου, ἐκατέρωθεν τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι σχηματίζουν ἐξοχάς (δόντια), πλάτους 0.16 - 0.18 μ.

Τοῦ κτηρίου Α οἱ τοῖχοι, ὁμοίας σχεδὸν κατασκευῆς μὲ τὸν προστατευτικὸν τῆς Ἀγορᾶς περίβολον, ἔχουν πάχος 1.10 μ. καὶ εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων, μεγαλυτέρων κατὰ τὰς γωνίας, ἀδρῶς πελεκημένων, ἄνευ ὅμως συνδετικῆς ὕλης. Ἡ τοιχοδομία εἶναι ἀκανόνιστος, ἐπὶ δὲ τῆς λιθοκτίστου αὐτῆς βάσεως θὰ ὑψοῦντο ἄλλιν πλίνθινοι οἱ τοῖχοι, ὡς μαρτυροῦν διασωθέντα λείψανα αὐτῶν.

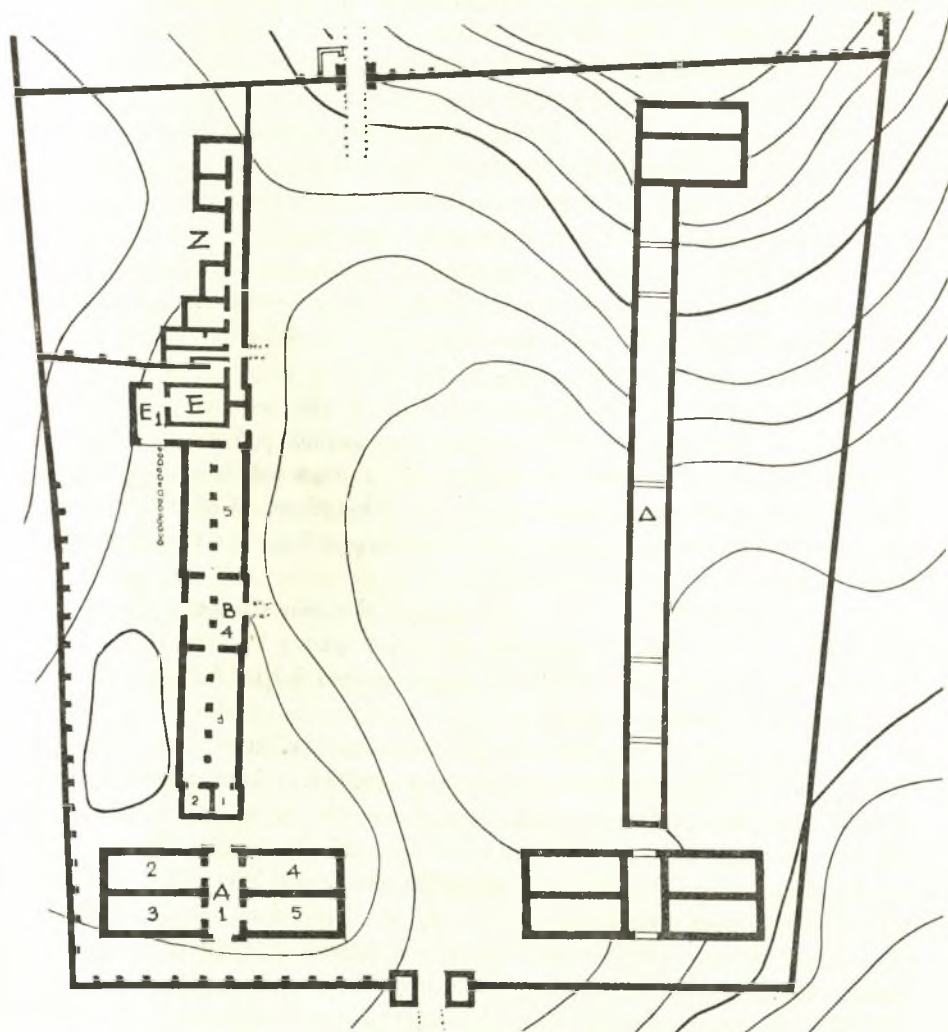
Ἐντὸς τῶν διαμερισμάτων τοῦ κτηρίου, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἐπιχώσεως, ἀνεφάνησαν εἰς τινα σημεῖα πλακοειδεῖς λίθοι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν πιθανώτατα τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ἐκ καλῶς πεπατημένου πηλοῦ δαπέδου αὐτῶν.

Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ ἐνὸς τῶν διαμερισμάτων, τοῦ Α3, εὐρέθησαν ἄφθονα ὀστρακα ΥΕ III χρόνων, ἰδίως ὑψιπόδων κυλίκων, τὰ ὅποια μᾶς βοηθοῦν καὶ εἰς τὴν χρονολόγησίν του.

Πρὸς Βορρᾶν τοῦ κτηρίου Α, καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ 5.25 μ., ἀρχίζει τὸ δεύτερον συγκρότημα, τὸ ὅποῖον σύγκειται ἐκ δύο τμημάτων, Β-Ε καὶ Ζ τοῦ σχεδιογραφήματος εἰκ. 2.

Ἐξ αὐτῶν τὸ Β ἀποτελεῖται ἐκ δύο μεγάλων ὀρθογωνίων ὑποστύλων αἰθουσῶν, τῆς Β3 καὶ Β5, ἐκατέρωθεν μιᾶς τρίτης, μικροτέρας κατὰ τὸ ἡμισυ σχεδόν, ἐπίσης ὑποστύλου αἰθούσης, τῆς Β4 (πίν. 11β καὶ 12).

Αἱ αἵθουσαι ἔχουν τοὺς τοίχους των ἐκτισμένους διὰ μεγάλων ἀδρῶς κατεργασμένων λίθων καὶ εἰς τὸν ἄξονά των στερεωμένας ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ

Εἰκ. 2. Ἡ λεγομένη Ἀγορά μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἀνασκαφέντων οἰκοδομικῶν συγκροτημάτων.

βραχῶδους ἐδάφους ἀνὰ τέσσαρας αἱ Β3 καὶ Β5 καὶ δύο ἢ Β4 ἀδρῶς ἐπίσης πελεκημέναις λιθίνας βάσεις πρὸς στήριξιν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ξυλίνων κιόνων.

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς αἰθούσης Β3 ἀνοίγονται δύο μικρὰ δωμάτια, τὰ Β1 καὶ Β2 τοῦ σχεδίου, τὰ ὁποῖα, ὡς φαίνεται, δὲν ἐπεκοινώνουν μεταξύ των ἀλλ' εἶχον εἴσοδον μόνον ἀπὸ τῆς μεγάλης ὑποστύλου αἰθούσης.

Εἰς τὸ δωμάτιον Β2, τὸ πρὸς Δυσμὰς, εὐρέθησαν μικρὰ τμήματα μόλις σωζομένου δαπέδου ἐξ ἀσβεστοκονιάματος, ἐνῶ εἰς τὴν αἰθουσαν Β4 καὶ εἰς τὴν βόρειον αὐτῆς πλευρὰν ἐσώθη ἀρκετὰ μεγάλο τμήμα δαπέδου ἐκ πηλοῦ χρώματος ἐρυθρωποῦ, πάχους περὶ τὰ 0.02 μ., καὶ κάτωθεν αὐτοῦ ἄλλο στρώμα πηλοῦ χρώματος τεφροῦ καὶ πάχους τετραπλασίου περίπου. Εἰς τινὰ σημεῖα τῆς νοτίας αἰθούσης Β3 εὐρέθη ὁ φυσικὸς βράχος τοῦ ἐδάφους καταλλήλως πελεκημένος, ὥστε νὰ ἀποτελῇ δάπεδον ἢ ὑπόστρωμα δαπέδου. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς τέλους ὑποστύλους αἰθουσῶν ἐσώθησαν τμήματα λιθοστρώσεως ὡς ὑποστρώματος τοῦ δαπέδου, εἰς δὲ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς αἰθούσης Β5 ἀπεκαλύφθη προεξοχή τοῦ τοίχου, πλάτους 0.20 μ., ἐν εἵδει εὐθυντηρίας, ὑποδηλοῦσα τὸ ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφθάνεν ἡ λιθόστρωσις αὐτή.

Ἐξ ὅλων τούτων συνάγομεν ὅτι τὸ δάπεδο τῶν ὑποστύλων αἰθουσῶν ἀπετελεῖτο ἐξ ὑποστρώματος λιθοστρώτου ἢ τοῦ φυσικοῦ βράχου καταλλήλως πελεκηθέντος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐπετίθετο παχὺ στρώμα πηλοῦ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἄλλο στρώμα λεπτότερον κονιάματος ἢ πηλοῦ ἐγχρώμου. Κονίαμα ἄλλωστε ἐγχρωμον ὑπῆρχεν εἰς τοὺς τοίχους τῶν αἰθουσῶν, ὡς διακρίνεται εἰς ὠρισμένα σημεῖα αὐτῶν.

Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις τῶν ὑποστύλων αἰθουσῶν εἶναι τῆς μὲν νοτίας καὶ βορείου 23.50×10 μ. περίπου, τῆς δὲ ἐνδιαμέσου 12.50×10 μ. Τῶν μικρῶν δωματίων Β1 καὶ Β2 εἶναι τοῦ μὲν πρώτου 5.25×4.85 μ., τοῦ δὲ δευτέρου 5.25×4.75 μ.

Τὸ πάχος τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ κτηρίου Β εἶναι περίπου 1.10 ἕως 1.20 μ., ἐνῶ τὸ πάχος τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων ποικίλλει. Τῶν μικρῶν δωματίων Β1 καὶ Β2, ἥτοι τοῦ διαχωριστικοῦ μεταξύ τῶν δύο τοίχου καὶ τῶν τοίχων τῆς βορείου αὐτῶν πλευρᾶς, εἶναι μόλις 0.65 μ., τοῦ μεταξύ τῶν αἰθουσῶν Β3 καὶ Β4 εἶναι 1.10 μ., τοῦ δὲ μεταξύ τῶν αἰθουσῶν Β4 καὶ Β5 0.80 μ. Οἱ ἐσωτερικοὶ αὐτοὶ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι δι' ἀργῶν λίθων καὶ πηλοῦ, ἐνῶ οἱ ἐξωτερικοί, ὡς εἴπομεν ἤδη, διὰ μεγάλων ἀδρῶς κατεργασμένων λίθων, μεγαλύτερων κατὰ τὰς γωνίας καὶ ἄνευ συνδετικῆς ὕλης.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοπρόσεκτος εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῶν τοίχων τοῦ κτηρίου Β διὰ τὴν ὁμοιότητα, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει καὶ πρὸς τὸν περίβολον τῆς ἀκροπόλεως καὶ πρὸς τοὺς τοίχους τοὺς ἐξωτερικοὺς τοῦ Ἀνακτόρου. Διότι καὶ ἐδῶ ἔχομεν κατὰ διαστήματα καὶ εἰς τὰ σημεῖα ὅπου ἐσωτερικῶς ὑπάρχουν ἐγκάρσιοι τοῖχοι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἀνακτόρου, ἐλαφρὰς ἐξοχὰς (δόντια), πλάτους 0.25 - 0.35 μ. περίπου.

Τέλος κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν ὑποστύλων

αἰθουσῶν καὶ παρὰ τὴν βάσιν τῶν τοίχων ἀπεκαλύψαμεν μεγάλα τμήματα σειρᾶς πλακοειδῶν λίθων, οἱ ὅποιοι προφανῶς ἐχρησίμευον ὡς ζώνη προστατευτικῆ τῶν τοίχων καὶ τῶν θεμελίων ἀπὸ τὰ ἐκ τῆς στέγης πίπτοντα ὕμβρια ὕδατα (πίν. 12).

Αἱ δύο μεγάλοι ὑπόστυλοι αἰθουσαι Β3 καὶ Β5 ἐπεκοινώνουν διὰ δύο θυρῶν, πλάτους περίπου 3.30 μ., μετὰ τῆς μεταξὺ αὐτῶν μικροτέρας Β4, ἡ ὁποία πάλιν διὰ δύο θυρῶν, πλάτους περίπου 3.40 μ., ἐπεκοινώνει πρὸς τὸν ἔξω χῶρον διὰ μὲν τῆς δυτικῆς πρὸς τὴν αὐλήν, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν ὑποστύλων αἰθουσῶν μέχρι τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ προστατευτικοῦ τῆς Ἀγορᾶς περιβόλου, διὰ δὲ τῆς ἀνατολικῆς πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἀγορᾶς. Ἐδῶ μάλιστα ὑπάρχει καὶ ἐπίτηδες κατεσκευασμένη διὰ λίθων κεκλιμένη ἄνοδος (βλ. σχεδ. εἰκ. 2).

Ἀμέσως πρὸς Βορρᾶν τῆς ὑποστύλου αἰθούσης Β5 ὑπάρχει διάδρομος ὁδηγῶν εἰς τὸ ὅλως ἰδιαιτέρας, κατὰ τὴν γνώμην μας, σπουδαιότητος διαμέρισμα Ε, τὸ ὁποῖον δι' ἐγκαρσίου τοίχου βαίνοντος παραλλήλως πρὸς τὴν βόρειον αὐτοῦ πλευρὰν καὶ φθάνοντος μέχρι τοῦ περιβόλου τῆς Ἀγορᾶς χωρίζεται ἀπὸ τοῦ τελευταίου κτηριακοῦ συγκροτήματος Ζ τοῦ σχεδιογραφήματος.

Εἰς τὸν διάδρομον, ὁ ὁποῖος ἔχει σχῆμα ἀνεστραμμένου Γ, μὲ τὸ μικρότερον σκέλος βλέπον πρὸς Βορρᾶν καὶ τὸ μεγαλύτερον πρὸς Δυσμάς, εἰσερχόμεθα ἀπὸ τῆς ὑποστύλου αἰθούσης διὰ θύρας, πλάτους 1.70 μ., εὐρισκομένης εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς βορείου αὐτῆς πλευρᾶς.

Τὸ μικρότερον σκέλος, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 4.30 × 2.20 μ., κλείεται πρὸς Βορρᾶν διὰ τοίχου, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἀπεμονώνετο ἄλλοτε διὰ θύρας εὐρισκομένης εἰς τὸ νότιον ἄκρον του καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς θύρας τῆς αἰθούσης Β5. Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως λιθοστρώτου, πλάτους 0.70 μ., καλυπτομένου ὑπὸ στρώματος πηλοῦ φαιόχρου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησίμευεν ὡς κατώφλιον ἢ ὑποθεμελίωσις κατωφλίου. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ χῶρος αὐτός, διὰ θύρας εὐρισκομένης εἰς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ πλευρᾶν, ἐπεκοινώνει ἀπ' εὐθείας καὶ μετὰ τῆς πλατείας τῆς Ἀγορᾶς.

Ὁ τοίχος ὁ κλείων πρὸς Βορρᾶν τὸν μικρὸν τοῦτον χῶρον, μήκους 2.20 μ. καὶ πλάτους 1.10 μ., εἶναι ἐκτισμένος δι' ἀργῶν λίθων καὶ πηλοῦ. Ἐπὶ τῆς βορείου ὅμως ὕψους αὐτοῦ ἐσώθησαν τμήματα κονιάματος, πάχους ἄλλοῦ 0.045 καὶ ἄλλοῦ 0.075 μ., ἐκ πηλοῦ κιτρινωποῦ, τὰ ὁποῖα, μετὰ τὰ ἀνάλογα λείψανα τοῦ Ἀνακτόρου, ὑπῆρξαν τὰ πρῶτά μας πολύτιμα στοιχεῖα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ τοῖχοι ἐσωτερικῶς ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ κονιάματος.

Τὸ ἄλλο σκέλος τοῦ διαδρόμου πολὺ μεγαλύτερον, ἐσωτερικῶν διαστάσεων περίπου 13.50 × 2.00 μ., μᾶς ὁδηγεῖ διὰ θύρας εὐρισκομένης εἰς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἄκρον—εὐρέθη καὶ ἐδῶ ἡ λιθόστρωτος ὑποθεμελίωσις τοῦ κατωφλίου,

πλάτους 0.65 μ. εἰς τὸ εὐρύχωρον διαμέρισμα E1, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ εἶδος προδόμου τοῦ κυρίως μεγάρου E (σχεδ. εἰκ. 2, πίν. 13α).

Ὁ πρόδομος αὐτός, ἐσωτερικῶν διαστάσεων : βορείου καὶ νοτίας πλευρᾶς 6.30 μ., δυτικῆς 9.42 μ. καὶ ἀνατολικῆς 9.25 μ., φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν νοτίαν αὐτοῦ πλευρὰν ἀνοικτήν, ὡς δεικνύουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὑπαρξίς παραστάδος κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ μακρὰ σειρὰ μεγάλων πλακοειδῶν λίθων ἀποτελούντων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπιβλητικὴν βαθμίδα, εἶδος στυλοβάτου, ὅπου κατέληγε μακρὸς καὶ στενὸς πλακόστρωτος δρόμος, ἐξ ὁμοίων πλακοειδῶν λίθων, μήκους διασωθέντος 17.75 μ., βαίνων ἀπὸ Νότου.

Ἀπὸ τοῦ προδόμου E1 διὰ θύρας, πλάτους 2.10 μ. περίπου, ἀνοιγομένης εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν εἰσερχόμεθα εἰς τὸ μέγαρον E, τοῦ ὁποῖου αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις εἶναι περίπου 10×7 μ.

Τὸ μέγαρον E μετὰ τοῦ νοτίως αὐτοῦ διαδρόμου καὶ τοῦ προδόμου E1 ἐνθυμίζει κάπως τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διάταξιν τοῦ μεγάρου μετὰ τοῦ προδόμου καὶ διαδρόμου τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ Ἀνακτόρου.

Δι' ἄλλης θύρας, πλάτους 1.58 μ., εὐρισκομένης εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ προδόμου ἐξερχόμεθα εἰς ἄλλον ἐπιμήκη διάδρομον, ἐσωτερικῶν διαστάσεων περίπου 14×2 μ., ὁ ὁποῖος πλαισιώνει ἀπὸ Βορρᾶ τὸ μέγαρον E.

Διὰ τοῦ διαδρόμου αὐτοῦ τὸ κτήριον E ἐπικοινωνεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν μετὰ τοῦ τελευταίου κτηριακοῦ συγκροτήματος (Z τοῦ σχεδ. τῆς εἰκ. 2) διὰ θύρας, πλάτους 1.55 μ. κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς βορείου αὐτοῦ πλευρᾶς, ἀφ' ἑτέρου δέ, δι' ἄλλης θύρας, τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθη τὸ λιθόστρωτον κατώφλιον, κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἄκρον, πρὸς τὸν μεταξὺ τῶν κτηρίων B-E καὶ τοῦ περιβόλου ὑπαίθριον χῶρον.

Τὸ πλάτος τῶν τοίχων τοῦ βορείου διαδρόμου εἶναι 0.65 - 0.70 μ., τὸ δὲ σωζόμενον ὕψος 0.27 - 0.35 μ. Ὁ τοῖχος ὅμως τῆς βορείου πλευρᾶς του κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἐλεύθερον τμήμα πλαταίνει εἰς 0.90 μ., ἀπὸ δὲ τοῦ παρὰ τὴν δυτικὴν εἴσοδον ἄκρου του κάμπτεται ἐλαφρῶς πρὸς Βορρᾶν καὶ συνεχίζεται, μὲ πλάτος 1.15—1.20 μ., σωζόμενον ὕψος 0.25 μ. καὶ συνολικὸν μῆκος 19.10 μ., μέχρι τοῦ περιβόλου, τὸν ὁποῖον συναντᾷ εἰς σημεῖον ἀπέχον περὶ τὰ 47 μ. ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς αὐτοῦ γωνίας, διαιρῶν οὕτω τὸν πρὸς Δυσμὰς τῶν κτηρίων ὑπαίθριον χῶρον εἰς δύο.

Κατὰ τὴν βόρειον αὐτοῦ ὄψιν, ὁ διαχωριστικὸς αὐτὸς τοῖχος ἔχει ἀντηρίδας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ προστατευτικὸς τῆς Ἀγορᾶς περίβολος.

Ἐντὸς τοῦ μεγάρου τοῦ κτηρίου E, οὕτω ἀρχιτεκτονικῶς διακρινομένου ὅλων τῶν ἄλλων διαμερισμάτων καί, διὰ τῶν δύο αὐτοῦ διαδρόμων, τοῦ προδόμου καὶ τοῦ ἰδιάζοντος πλακοστρώτου δρόμου, πρὸς ὅλους τοὺς πέριξ αὐτοῦ χώρους, ὑπαίθριους καὶ μὴ, ἐπικοινωνοῦντος, ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν

εὐρημα ὑπῆρξαν, εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς αὐτοῦ, κτιστοὶ λίθοι, οἱ ὅποιοι πιθανὸν νὰ ἀπετέλουν τὴν βάσιν κίονος ἢ ἐστίας ἢ βωμοῦ. Ἴσως λεπτομερεστέρα ἔρευνα εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διαφωτίσῃ περισσότερον τὰ πράγματα.

Εἰς τὸ τελευταῖον κτηριακὸν συγκρότημα, τὸ Ζ τοῦ σχεδιογραφήματος, ὁδηγεῖ, ὡς ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω, εἴσοδος εὐρισκομένη εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ πρὸς Βορρᾶν τοῦ μεγάρου Ε διαδρόμου. Ἡ εἴσοδος αὕτη μᾶς φέρει εἰς μικρὸν ἐπιμήκη χῶρον, ἐσωτερικῶν διαστάσεων $7.45 \times 1.80 \mu.$, καὶ ἐκεῖθεν ἀμέσως, διὰ θύρας πλάτους $1.60 \mu.$, πρὸς Ἀνατολὰς εἰς μακρὸν διάδρομον, παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὁποίου εἶναι διατεταγμένα, μὲ τὴν εἴσοδον ἐπ' αὐτοῦ, ἐπτὰ δωμάτια ποικίλων σχημάτων καὶ διαστάσεων. Ὅπισθεν τῶν δωματίων τούτων, πρὸς Δυσμᾶς, ὑπάρχει εὐρύχωρος πάλιν αὐλή, διαστάσεων περίπου $45 \times 40 \mu.$, ὅπως ἀκριβῶς καὶ πρὸς Δυσμᾶς τῶν ὑποστύλων αἰθουσῶν Β καὶ τοῦ κτηρίου Ε.

Καὶ διὰ μὲν τὴν πρώτην ἐκείνην αὐλήν, τὴν περικλειομένην μεταξὺ τοῦ συγκροτήματος Α, τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ περιβόλου καὶ τοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου τοῦ ἐκκινουῦντος ἐκ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ συγκροτήματος Ε δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ λεχθῇ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο πλὴν τοῦ ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, βράχου δαπέδου τῆς ὑπάρχει. Διὰ τὴν δευτέραν ὅμως αὐλήν, τὴν μεταξὺ τοῦ αὐτοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου καὶ τοῦ βορείου σκέλους τοῦ περιβόλου τοῦ χωρίζοντος τὴν Ἀγορὰν ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀνακτόρου, οὐδὲν ἀκόμη ὀριστικὸν δύναται νὰ λεχθῇ, διότι ἐνταῦθα ἡ ἀνασκαφὴ δὲν συνεπληρώθη.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον τοῦ μακροῦ διαδρόμου τοῦ τμήματος Ζ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν εἴσοδόν του ἐκ τοῦ βορείου διαδρόμου τοῦ μεγάρου Ε, δεξιᾷ δὲ τῷ εἰσερχομένῳ, ὑπάρχει εὐρεῖα θύρα ὁδηγοῦσα εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἀγορᾶς. Πρὸ τῆς θύρας ταύτης εἶναι κατεσκευασμένη διὰ λίθων κεκλιμένη ἄνοδος, ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου τῆς μικροτέρας ἐνδιαμέσου ὑποστύλου αἰθούσης, περὶ τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω.

Τὸ μῆκος τοῦ διαδρόμου τοῦ κτηρίου Ζ εἶναι $47.70 \mu.$, τὸ δὲ πλάτος τῆς μὲν νοτίας πλευρᾶς αὐτοῦ $2.30 \mu.$, τῆς δὲ βορείου $2.00 \mu.$ περίπου.

Ἀμέσως πρὸς Βορρᾶν τοῦ πρώτου μικροῦ ἐπιμήκους διαμερίσματος τοῦ κτηρίου Ζ εἰσερχόμεθα εἰς ἐπίσης στενόν, πλάτους $1.88 \mu.$ καὶ μήκους $8.40 \mu.$, διάδρομον, ὁ ὁποῖος εὐρυνόμενος πρὸς Δυσμᾶς σχηματίζει ὀρθογώνιον δωμάτιον ἐσωτερικῶν διαστάσεων $4.60 \times 2.00 \mu.$

Κυκλικὸν κοίλωμα, βάθους $1.70 \mu.$ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, κατελάμβανε τὰ δύο τρίτα τοῦ στενοῦ αὐτοῦ διαδρόμου, συμπεριλαμβανομένου καὶ τμήματος τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς, τὰς ὁποίας κατέστρεψεν ἐν μέρει. Εἰς τὰς παρειὰς τοῦ κοιώματος ὑπῆρχον λίθοι «ριχτοὶ» καλυπτόμενοι ἀπὸ χῶμα τεφρόχρουν. Ἐδῶ ἡ ἐπίχωσις ἦτο λίαν τεταραγμένη—εὐρέθησαν ὅστρακα βυζαντινῶν χρόνων εἰς βάθος $1.40 \mu.$ —ἴσως ἐξ αἰτίας τῆς παλαιότερας

ἀνασκαφῆς τῶν Γάλλων. Διεπιστώσαμεν ὅμως ὅτι γέμισμα ἐκ λίθων ὑπάρχει καὶ πέραν τοῦ κυκλικοῦ κοιλώματος, τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἴσως εἰς προσπάθειαν ἱσοπεδώσεως τοῦ φυσικῶς ἐδῶ ἀνωμάλου ἐδάφους καὶ πρὸς καλυτέραν ὑποστήριξιν τῶν θεμελίων.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν πρὸς τὸν διάδρομον ἀνοιγομένων δωματίων εἶναι τὸ τρίτον κατὰ σειρὰν ἀπὸ Νότου, τὸ ὁποῖον δι' ἐγκαρσίου τοίχου χωρίζεται εἰς δύο, εἰς τὸν πρὸς τὸν διάδρομον βλέποντα πρόδομον καὶ εἰς τὸν ὀπισθεν αὐτοῦ χώρον, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐν μικρότερον μέγαρον (πίν. 13β).

Ἡ εἴσοδος ἀπὸ τοῦ διαδρόμου εἰς τὸν πρόδομον γίνεται διὰ θύρας, πλάτους 2 μέτρων, εὐρισκομένης εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς, ἐνῶ εἰς τὸ μέγαρον ὁδηγεῖ δευτέρα θύρα, πλάτους 1.80 μ., εὐρισκομένη εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς δυτικῆς τοῦ προδόμου πλευρᾶς.

Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις τοῦ διαμερίσματος τούτου εἶναι τοῦ μὲν προδόμου 3.70×3.25 μ., τοῦ δὲ μεγάρου 5.95×3.20 μ.

Καὶ τῶν δύο δωματίων τὸ δάπεδον εἶναι κατεσκευασμένον ἐξ ἄσβεστο-κονιάματος¹ ἐπὶ ὑποστρώματος ἐκ χαλίκων, ἀλλ' ἐνῶ τοῦ προδόμου σώζονται μόνον τμήματα αὐτοῦ παρὰ τὰς δύο ἰδίως μακρὰς πλευρὰς του, τὸ κυρίως μέγαρον διατηρεῖ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ δάπεδόν του εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν. Ἡ ἐλαφρὰ καθίζησις εἰς τὴν βορειοδυτικὴν αὐτοῦ γωνίαν δὲν ἐπέφερεν οὐσιαστικὴν καταστροφὴν εἰς τὸ δάπεδον (πίν. 13β). Εἰς τινὰ μάλιστα σημεῖα τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς σώζονται τμήματα καὶ τοῦ κονιάματος τῶν τοίχων συνδεόμενα πρὸς τὸ κονίαμα τοῦ δαπέδου.

Τὰ πρὸς Βορρᾶν τοῦ μεγάρου τούτου ἀνασκαφέντα τέσσαρα δωμάτια, σωζόμενα εἰς ἄρκετὰ καλὴν κατάστασιν, διατηροῦν καὶ τὸ ὑπόστρωμα τοῦ δαπέδου των, τὸ ὁποῖον εἶναι εἴτε ἐκ πηλοῦ εἴτε, ὅπως εἰς τὰ δύο τελευταῖα καὶ τὸν μακρὸν διάδρομον, ἐκ λιθοστρώτου.

Τῶν ἀμέσως πρὸς Βορρᾶν τοῦ μεγάρου δύο δωματίων αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις εἶναι: τοῦ μὲν πρώτου 5.00×7.65 μ., τοῦ δὲ δευτέρου 5.70×4.35 μ., καὶ τὸ πᾶχος τῶν τοίχων τῶν μὲν ἐσωτερικῶν 0.70 - 0.75 μ., τῶν δὲ πρὸς Δυσμᾶς καὶ Βορρᾶν ἐξωτερικῶν 1.10 μ.

Ἡέραν τῶν δύο αὐτῶν δωματίων ὁ μακρὸς διάδρομος προχωρεῖ ἀκόμη πρὸς Βορρᾶν μὲ πᾶχος τοίχου 1.10 μ. Ὁ δυτικὸς αὐτοῦ τοίχος ἀποτελεῖ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ὀρθογωνίου ὑπαιθρίου χώρου τῆς μεταξὺ τοῦ κτηρίου Ζ καὶ τοῦ περιβόλου τῆς Ἀγορᾶς αὐλῆς. Αἱ διαστάσεις τοῦ χώρου αὐτοῦ, ἀνοικτοῦ πρὸς Δυσμᾶς, εἶναι: τῆς βορείου πλευρᾶς του 6.30 μ., τῆς νοτίας 5.15 μ. καὶ τῆς ἀνατολικῆς 8.20 μ.

¹ Μικρὸν τεμάχιον αὐτοῦ ἐδόθη εἰς εἰδικὸν χημικὸν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς συστάσεως τοῦ μείγματος.

Ἐδῶ εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν αὐτοῦ γωνίαν, εἰς βάθος 0.15 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ παρακειμένου τοίχου μέχρι βάθους 0.95 μ., εὐρέθησαν ἐντὸς στρώματος χώματος τεφρόχρου, καλῶς ἐστοιβασμένοι, ὄρθιοι κατὰ τὸ μῆκος των καὶ ἀκουμπησμένοι με ἐλαφρὰν κλίσιν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ διαδρόμου, κέραμοι καλυπτῆρες, εἰς ἀρίστην οἱ πλεῖστοι κατάστασιν (πίν. 14β). Ἐξ αὐτῶν παρελήφθησαν πρὸς ἐξέτασιν πέντε καὶ τινα θραύσματα, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἀφέθησαν κατὰ χώραν καλυφθέντα καὶ πάλιν διὰ τοῦ τεφρόχρου χώματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὅμως ἐτοποθετήσαμεν διὰ τὸ εὐδιάκριτον λεπτὴν στρώσιν χώματος καστανοῦ.

Τῶν δύο τελευταίων δωματίων αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις εἶναι τοῦ μὲν πρώτου ἀπὸ Νότου 4.75×5.25 μ., τοῦ δὲ δευτέρου 5.95×5.25 μ., ἀποτελοῦν δὲ ταῦτα τὴν πρὸς Βορρᾶν ἀπόληξιν τοῦ κτηριακοῦ αὐτοῦ συγκροτήματος, διότι ὁ πρὸς Βορρᾶν αὐτῶν μέχρι τοῦ περιβόλου χώρος φαίνεται ὅτι ἦτο ἀκάλυπτος. Ὁ ἀνατολικὸς ὅμως ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ μακροῦ διαδρόμου συνεχίζεται ἀκόμη πρὸς Βορρᾶν εἰς μῆκος 8.25 μ. συναντῶν τὸ βόρειον σκέλος τοῦ προστατευτικοῦ περιβόλου εἰς σημεῖον ἀπέχον 39.70 μ. ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τῆς Ἀγορᾶς.

Ἐντύπωσιν προκαλεῖ ὅτι τὸ πάχος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ διαδρόμου, ἂν καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῶν δύο τελευταίων δωματίων, παραμένει πάντοτε 1.10 μ., πάχος τὸ ὅποιον συναντῶμεν μόνον εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους.

Ἡ ἀνασκαφεῖσα δυτικὴ πτέρυξ τῆς λεγομένης Ἀγορᾶς ἀποτελεῖται, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἀπὸ δύο κτηριακὰ συγκροτήματα, τῶν ὁποίων τὰ διαμερίσματα Β, Ε καὶ Ζ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀποτελοῦν, λόγῳ τῆς ὀργανικῆς μεταξὺ των συνδέσεως, ἐν συνολικὸν συγκρότημα. Μόνον τὸ πρῶτον, τὸ κληθὲν Α, εἶναι τελείως ἀνεξάρτητον τῶν ὑπολοίπων, φαίνεται δὲ ὅτι τοῦτο ἐχρησίμευε πρὸς παραμονὴν τῆς φρουρᾶς. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του ὄψις καὶ ἡ θέσις του πλησίον τῆς πύλης συνηγοροῦν, νομίζομεν, ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης.

Τῶν διαμερισμάτων Β, Ε καὶ Ζ ἡ στενὴ ὀργανικὴ σύνδεσις καθὼς καὶ ἡ ἐν γένει ἀρχιτεκτονικὴ τῶν χώρων διάταξις φανερώνει πιθανῶς ὅτι τὰ μὲν βορειότερα διαμερίσματα, τὰ Ζ, ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν διαμονὴν σημαίνοντος προσώπου, ἐνῶ τὰ νοτιότερα, ὅπως εἶναι τὸ ἰδιαζούσης ἀρχιτεκτονικῆς μορφῆς Ε, με τὸν πρὸς Νότον αὐτοῦ μακρὸν λιθόστρωτον δρόμον, καὶ αἱ ὑπόστυλοι εὐρεῖαι αἰθουσαι θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς τόποι συγκεντρώσεως διὰ λατρείαν τινα, ἢ ὡς ἀγορὴ ἀνδρῶν βουλευφόρων, ἀκόμη καὶ ὡς τόποι συγκεντρώσεως δι' ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, ἂν δεχθῶμεν ὅτι ὁλόκληρος ὁ χώρος αὐτὸς ἦτο πράγματι ἡ Ἀγορὰ τῆς μυκηναϊκῆς πόλεως.

Τὰ εὐρήματα τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς μας εἰς τὸν χώρον τῆς Ἀγορᾶς εἶναι πάλιν ἀγγεῖα τῆς ΥἚ ΙΙΙ ἐποχῆς, πρὸ πάντων ὄστρακα ὑψιπόδων κυλίκων, θραύσματα πίθων, καθὼς καὶ λεπίδες ὀψιανοῦ λίθου—σημαντικὸς ἀριθμὸς ὀστράκων εὐρέθη εἰς τὸ συγκρότημα Α—ἐπίσης τμήματα μικρὰ τοιχογραφιῶν ὁμοίων πρὸς τὰς τοῦ Ἀνακτόρου (DE RIDDER, BCH 1894, σ. 271 κ. ἐξ.) καὶ τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος (πίν. 14α).

Τὰ τμήματα αὐτὰ τῶν τοιχογραφιῶν ἀνευρέθησαν παρὰ τὸν βόρειον ἐξωτερικὸν τοῖχον τοῦ τελευταίου δωματίου τοῦ συγκροτήματος Ζ, ὅπου εὐρέθη καὶ πλᾶξ ἀμυγδαλίτου λίθου σχεδὸν τετράγωνος, διαστάσεων 0.625×0.535 μ. καὶ πάχους 0.15 μ. Τὰ εἰς τὰς τοιχογραφίας χρησιμοποιηθέντα χρώματα εἶναι τὸ κυανοῦν, τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ καστανόν. Τέλος τεμάχια τοιχογραφιῶν, μικρότατα ὅμως, εὐρέθησαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χώρους Α, Β καὶ Ε τῆς πλευρᾶς αὐτῆς τῆς Ἀγορᾶς.

Ἐντὸς τοῦ μεγάρου Ε καὶ παρὰ τὸν βόρειον αὐτοῦ τοῖχον, εἰς βάθος 0.30 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, εὐρέθη σφονδύλιον κωνικὸν μέλανος λίθου με ὀπὴν διαμπερῇ, παρὰ δὲ τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου θραύσματα μεγαρικοῦ σκύφου με φολιδωτὴν διακόσμησιν.

Κατ' ἐξοχὴν ὅμως σημαντικὰ εὐρήματα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν οἰκοδομημάτων τῆς ἀκροπόλεως ὑπῆρξαν οἱ ἔξω τοῦ πέμπτου ἀπὸ Νότου δωματίου τοῦ κτηρίου Ζ καὶ παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν αὐτοῦ γωνίαν διασωθέντες, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, καλυπτῆρες κέραμοι, οἱ ὅποιοι φαίνεται ὅτι ἐπερίσσευσαν καὶ ἀπετέθησαν ἐκεῖ μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς στέγης τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν τῆς Ἀγορᾶς. Μία ἐπὶ πλέον καὶ αὐτὴ ἀπόδειξις τῆς ἀποπερατώσεως τῶν κτηρίων τῆς ἀκροπόλεως. Ὅτι ἄλλωστε εἶχε συντελεσθῇ ἡ στέγασις τῶν οἰκοδομημάτων ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς κατασκευῆς τῆς προστατευτικῆς ζώνης τῆς κατὰ μῆκος τῶν ὑποστύλων αἰθουσῶν, διὰ τὴν προφύλαξιν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, τῶν τοίχων ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς στέγης πιπτόντων ὀμβρίων ὕδατων.

Οἱ κέραμοι οὗτοι, μήκους 0.46 μ. καὶ διαμέτρου εἰς τὸ ἓν ἄκρον 0.165 μ. καὶ εἰς τὸ ἄλλο 0.215 μ., ἀποτελοῦν μοναδικὸν δεῖγμα καλῶς διατηρουμένων κοίλων κεράμων (λακωνικῶν) τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, εἰς τοὺς ὁποίους δυνάμεθα ἀδιστακτῶς νὰ τοὺς τοποθετήσωμεν, διότι ὅχι μόνον εὐρέθησαν παρὰ τὰ ΥἚ ΙΙΙ κτήρια τῆς Ἀγορᾶς ἀλλὰ καὶ ἐντὸς ἐπιχώσεως τῶν χρόνων ἐκείνων ἐντελῶς ἀδιαταράκτου.

Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸς εἶναι ἀκόμη καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς των. Δηλαδὴ ἀρχικῶς κατεσκευάσθη εἰς τὸν κεραμεικὸν τροχὸν σωλήν, κατόπιν δὲ διὰ μαχαιριδίου ἐδιχοτομήθη κατὰ μῆκος¹.

1. Τὴν προσοχὴν μου ἐπὶ τῆς λεπτομερείας αὐτῆς ἐπέστησεν ὁ φίλος κ. Ἰ. Τραυλός.

Ἡ σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀνασκαφεῖσα αὕτη πτέρυξ τῆς Ἀγορᾶς—ὀλίγαι μόνον λεπτομερειαι καὶ πλεον ἔρευναι ἐντὸς αὐτῆς ὑπολείπονται—παρέχει ἐντελῶς διαφορετικὴν εἰκόνα ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε. Διότι ἀμφότεροι οἱ μελετηταὶ τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως, ὁ DE RIDDER καὶ ὁ NOACK, καθὼς καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς γράψαντες, πολὺ μικρὰν ἢ οὐδεμίαν σχεδὸν σημασίαν ἀπέδωσαν εἰς τὸ ἐπιβλητικὸν αὐτὸ συγκρότημα τῶν κτηρίων μὲ τὰς μεγαλοπρεπεῖς ὑποστύλους αἰθούσας τοῦ καὶ τὴν ὅλην τοῦ ἀρχιτεκτονικὴν διάταξιν, ἐνῶ ἀντιθέτως ὅλοι ἐξῆραν τὸ εἰς μνημειώδη βεβαίως ἐρείπια σωζόμενον Ἀνάκτορον, καθὼς καὶ τὸ τεῖχος τοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως.

Ἡ λεγομένη ὅμως Ἀγορὰ δὲν εἶναι κατοικία τῶν ὑποτακτικῶν ἢ τῶν στρατιωτῶν, ὅπως θέλει ὁ DE RIDDER (σ. 297 - 301 τῆς μνημονευθείσης μελέτης του), ἀλλ' ἡ καρδιὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς μυκηναϊκῆς πόλεως, τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα μαρτυροῦν τὰ τόσον καλῶς διασωθέντα λείψανα τῶν κτηρίων τῆς, τὰ ὁποῖα κατεσκευάσθησαν μὲ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον ἐκτάκτου τελειότητος.

* *

Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, μικρᾶς ὅμως διαρκείας, ἔγινεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς περιγραφείσης πλευρᾶν τῆς Ἀγορᾶς, τὴν ἀνατολικήν. Κατ' αὐτὴν διεπιστώθη ὅτι καὶ ὁλόκληρος ἡ πλευρὰ αὕτη καταλαμβάνεται ἀπὸ οἰκοδομήματα, τῶν ὁποίων ὁ τρόπος κατασκευῆς εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν τῶν κτηρίων τῆς δυτικῆς πτέρυγος.

Ἐδῶ ἀπεκαλύψαμεν τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τοῦ δυτικοῦ μακροῦ τοίχου στενοῦ καὶ ἐπιμήκους κτηρίου, μήκους 130.50 μ., χωριζομένου δι' ἐγκαρσίων τοίχων εἰς διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα κυρίως ὡς ἀποθήκας δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ἡ δὲ εἰς αὐτὰ εἴσοδος ἐγένετο ἐκ τῆς πλατείας τῆς Ἀγορᾶς δι' ἐπίτηδες κατεσκευασμένων ἐπικλινῶν ἀνόδων. Μίαν τοιαύτην ἄνοδον διεπιστώσαμεν εἰς ἀπόστασιν 18 μέτρων ἀπὸ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τοῦ κτηρίου, φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι πρὸς Βορρᾶν αὐτῆς.

Παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ κτηρίου ἡ ἀνασκαφὴ ἐφθασεν εἰς βάθος 1.45 μ., εἰς βάθος δὲ 0.90 μ. εὔρομεν ὀλίγους πλακοειδεῖς λίθους καὶ αἰθάλην.

Εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἐπιμήκους κτηρίου, τὸ ὁποῖον ὠνομάσαμεν Δ, ὑπάρχουν ἄλλα οἰκοδομήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ νότιον ὁμοιάζει πρὸς τὸ κτήριον Α τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἀμφότερα δέ, δηλαδὴ καὶ τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον, ἐχρησιμοποιοῦντο πιθανῶς καὶ αὐτὰ διὰ τὸν στρατωνισμὸν τῶν φρουρῶν τῆς ἀκροπόλεως.

Τὰ κτήρια τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος δὲν φαίνεται ὅτι εἶχον ἐσωτερικὰ ὑποστυλώματα, ὅπως αἱ αἰθούσαι τῆς δυτικῆς, οὔτε συγκρίνονται ἀπὸ ἀρχιτεκτο-

νικῆς ἀπόψεως μέ τὰ λαβυρινθώδους μορφῆς συγκροτήματα Ε καὶ Ζ. Ἀλλ' αἱ ἔρευναι τῆς πλευρᾶς ταύτης ἐλπίζομεν ὅτι θὰ συνεχισθοῦν καὶ θὰ συμπληρωθοῦν τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Τέλος τάφος, μήκους περίπου 108 μέτρων, πλάτους 1.50 καὶ βάθους 0.40 - 0.80 μ., ἀνοιχθεῖσα κατὰ μῆκος τῆς πλατείας καὶ περὶ τὸ μέσον αὐτῆς οὐδὲν σχεδὸν ἀπέδωκε, πλὴν τῆς ἐπιβεβαιώσεως ὅτι ὁλόκληρος ἡ πλατεῖα αὕτη ἦτο ὁ ἀνοικτός χῶρος τῶν συγκεντρώσεων, τῶν τελετῶν πιθανῶς καὶ τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν (πίν. 11β). Ἐνθυμίζει δὲ πολὺ ἡ πλατεῖα αὕτη, παρὰ τὰς μεγαλυτέρας διαστάσεις της, τὴν μετὰξὺ τῶν δύο πτερύγων τοῦ Κρητικοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ πλακόστρωτον αὐλήν.

Αἱ εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς ἀκροπόλεως ἔρευναι περιορίσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς ἀμέσως πρὸς Νότον αὐτοῦ ἐκτεινομένης αὐλῆς, ὅπου πέρυσιν εἶχεν εὑρεθῇ τὸ πώρινον κέρας, τὸ ὅποῖον ἤδη φυλάσσεται εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Μουσείου Θηβῶν. Αἱ ἐργασίαι αὐταὶ ἦσαν κυρίως ἐξωραϊστικάι, σκοπὸν ὅμως εἶχον συγχρόνως καὶ τὴν καλυτέραν συντήρησιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1960 ἐκ νέου ἀποκαλυφθέντων διαμερισμάτων καὶ τῶν δαπέδων αὐτῶν, καθὼς καὶ τὴν μελέτην τῶν ἀποχετευτικῶν τοῦ κτηρίου ἀγωγῶν.

Ι. ΘΡΕΨΙΑΔΗΣ

α. Τὸ συγκρότημα Α μετὰ τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ προστατευτικοῦ
τῆς Ἀγορᾶς περιβόλου.

β. Ἀποψις ἀπὸ Νότου τῶν ὑποστυλῶν αἰθουσῶν τοῦ συγκροτήματος Β
καὶ τῆς κατὰ μῆκος τῆς πλατείας τάφρου.

Ἐξ Απομνημονεύματος τῶν τριῶν ὑποστυλίων αἰθουσῶν μετὰ τῆς προστατευτικῆς τῶν τοίχων ζώνης καὶ τοῦ πρὸς Δυσμῆς αὐτῶν στενοῦ πλακοστρώτου δρόμου.

α. Τὸ μέγαρον Ε μετὰ τοῦ πρὸς Δυσμᾶς αὐτοῦ προδόμου καὶ τοῦ εἰς αὐτὸν καταλήγοντος πλακοστρώτου δρόμου.

β. Τὸ μέγαρον τοῦ συγκροτήματος Ζ μετὰ τοῦ πρὸς Ἀνατολᾶς αὐτοῦ προδόμου καὶ τὰ σωζόμενα δάπεδα αὐτῶν.

α. Τεμάχια τοιχογραφιών ἐκ τοῦ πρὸς Βορρᾶν τοῦ συγκροτήματος Ζ χώρου.

β. Κέραμοι ἀποθηκευμένοι ἔξω τοῦ πέμπτου διαμερίσματος τοῦ συγκροτήματος Ζ παρὰ τὴν ΒΑ. αὐτοῦ γωνίαν.

Ἀπομνηστικὸν τοῦ Ἀνακτόρου μετὰ τὸν τελικὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν προστατευτικὴν κάλυψιν τῶν δαπέδων.

»Απομνημόνιο τῆς βορείου πτέρυγος τοῦ Ἀνακτόρου μετὰ τὸν τελικὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν προστατευτικὴν κάλυψιν τὸν δαπέδων.